

Manfred Lütz

Kdo je tu vlastně blázen?

Zábavný úvod
do psychiatrie
a psychoterapie

portál

Manfred Lütz

Kdo je tu vlastně blázen?

Zábavný úvod
do psychiatrie
a psychoterapie

portál

Původní německé vydání:

Irre! Wir behandeln die Falschen: Unser Problem sind die Normalen

© 2009 by Güthersloher Verlagshaus, Gütersloh

a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München,
Germany.

České vydání:

Translation © Kateřina Prešlová, 2017

© Portál, s. r. o., Praha 2017

ISBN 978-80-262-1217-1

Obsah

Předmluva	8
Předehra	12
Úvod	15
Náš problém jsou ti normální	19
Šílenství	20
Docela normální šílenství – Hitler, Stalin a výzkum mozku	20
Šíleně normální – jednobarevně stát v pozoru . . .	25
Blbost	32
Docela normální blbost – Dieter Bohlen, Paris Hiltonová a podstata věcí	33
Blbě normální – o ženách u dřezu a jelenech v říji	39
Proč je máme léčit, a pokud ano, které?	
O smyslu a nesmyslu psychiatrie a psychoterapie	47
Proč vůbec léčit?	48
Těsně vedle je také vedle – když se psychiatři spletou	48
Fantasticky anormální – o géniích a šílenství	51
Blázni a jejich doktoři – jak byla vynalezena psychiatrie	55
Nedorozumění – proč diagnózy nejsou pravdivé . .	58
Koho léčit?	62
Malý svět psychiatrie – můj mozek a já	62
<i>Co je na špatném dobrého? – jaké šance mohou nemoci přinášet</i>	62

<i>Věc názoru – člověk, jeho mozek, a jak si s nimi život hraje</i>	63
Velká říše svobody – já a můj mozek	68
<i>Svoboda a nemoc – jak lidé zvládají dobro a zlo</i> . . .	69
<i>Lidská důstojnost a svoboda volby – náš pacient, náš pán</i>	72
Jak léčit?	76
Dočasný, umělý vztah za peníze – malý úvod do psychoterapie	76
<i>Psychoanalýza – vy se tak usmíváte, copak se snažíte potlačit?</i>	77
<i>Behaviorální terapie – snadno a rychle</i>	81
<i>Systemické revoluce – jak se likvidují problémy</i> . . .	82
<i>Řešení bez problémů – tajemství mezery mezi zuby</i> . .	86
Na závěr – Léčba těla pro uzdravení duše?	93
<i>Kontroverze – lesk a bída psychochemie</i>	93
<i>Šokující poznatky – ultimátum sebevědomé pacientky</i>	100
Veselá nauka o duši – všechny diagnózy, všechny terapie	105
Když to padne na mozek – malá rána do zátylku myšlenkovou kapacitu nezvyšuje . . .	106
Jak vypátrat chameleona – detektivní práce . . .	106
Akutní potíže – co všechno se mozku nelíbí	110
Chronická potíže – posmrtné výtobytky pana Alzheimerera	114
Pacienti s demencí a ti normální – sblížování . . .	118
Kdo má starosti, má i medicínu – závislost, trapná nemoc	125
Práce, partner a papíry – tři citlivá P	125

Mužiček se skleněnou hlavou – co má psychiatrie společného s mafií	130
Terapie – co dělat místo závislosti?	135
Lidé se závislostí a ti normální – o smyslu závislosti	139
Mýlit se je lidské – schizofrenie	147
Schizofrenie jako pokus na sobě samém – co má psychiatrie společného s ministerstvem . . .	147
Dobré zprávy – děsivá choroba ztrácí svou hrůzu	154
Conterganová aféra v psychologii – o příčinách a důsledcích	158
Lidé se schizofrenií a ti normální – iritující vztah . .	162
Nadšení až k nebesům, smutek až k smrti – deprese a mánie	165
Deprese – co je na špatném dobrého?	165
Ničivé myšlenky – když všechno dojde	170
Nálada v přednáškovém sále – stres pro armádu . .	173
Lidé s mánií a ti normální – úhlavní nepřátelé . .	180
Proč se ještě můžeme těšit do ráje – lidské variace	182
Trauma, strach a nutkavost – porucha reakcí . . .	182
Jídlo, pití, sexualita – když se potřeby vymknou kontrole	186
Doktor Jekyll a pan Hyde – psychiatrická dramata	189
Extrémní lidé a poslední člověk – jak ti normální vynalezli „štěstí“	191
Konec komedie	198
Doslov	204

Předmluva

Nejčastější předsudek vůči psychiatrům zní: Vždyť oni sami nejsou normální! Tato kniha naštěstí uvedený předsudek jen potvrzuje. Manfred Lütz není normální. To je jasné. Jestli je však „normální“ opakem nemocného, výjimečného, nebo něčeho úplně jiného, na to musíte při čtení knihy přijít sami. Autor je psychiatr tělem i duší. A to potřebujeme. Jeho klinika se nachází blízko kolínského letiště. A kdo tam přijíždí, brzy zjistí, že nejlepší závěry píše sám život. Výjezd z dálnice se jmenuje příznačně „Wahn“, tedy „Blud“, protože tak zní název jedné z kolínských čtvrtí.

Lékařské umění spočívá v tom, nedělat NIC, nakolik je to jen možné. Platí to pro psychiatry i pro chirurgy. Chirurg potřebuje dva roky, aby se naučil, jak se operuje. A dvacet let, aby zjistil, kdy operace NENÍ nutná. Stejně tak potřebuje psychiatr mnoho let, aby zjistil, kdy NEMÁ léčit podivína. Kdo pracuje s psychicky nemocnými lidmi, získá lepší pohled na to, co všechno je ještě normální a co už je skutečný problém, „bláznivou“ zkušenost, s níž nás autor této knihy zábavným způsobem seznamuje.

Když si uvědomíme, jak často se sesype každý jednoduše zkonstruovaný počítač, není divu, že psychická onemocnění patří k těm vůbec nejčastějším. Tato kniha vás vezme na napínavou a nanejvýš veselou poznávací cestu celým fascinujícím psychosvětlem. Možná se přitom naučíte dívat se na svou podivínskou tetu či legračního bratrance jinak a budete je i jinak posuzovat. A možná i sebe samé.

Lidský mozek je nejsložitější věc na světě. Bohužel ho dostáváme bez návodu k obsluze. Většina lidí s ním

automaticky zachází intuitivně špatně. Říkají si: „Rád bych si co nejdéle udržel svěží mozek, takže ho používám co nejméně!“

To je chyba – mozek můžete trénovat stejně jako sval, nedělejte z něj svěrač. Strukturu našeho mozku mění všechno, co děláme často. „Duše natrvalo přebírá barvu myšlenek,“ říkal již Marcus Aurelius před téměř 2 000 lety. Dnes to nazýváme „neuroplasticitou“. Nervové buňky se stále tvoří, pokud je používáme, a v této knize se může váš mozek konečně jednou zabývat mozkem. Dopřejte mu to!

Náš rozum rád věci jednoznačně třídí, ale svět se brání jednoduchému rozdělení na nemocné, či zdravé, vlevo, nebo vpravo, správně, nebo špatně. Ve třech různých funkčních stavech se mohou protiklady uplatňovat současně: ve snu, v psychóze a ve smíchu. O všech třech pojednává tato kniha. Ale smích je z nich nejzdravější.

V lékařské řeči se tu a tam setkáme se skrytou poezií. Tak například „schizofrenie“ doslova znamená: rozštěpená bránice. Řekové se totiž domnívali, že duše sídlí v bránici. Mně jako komikovi připadá velmi sympatická představa, že smích, duše a dýchání mají něco společného. Aristoteles si myslel, že mozek je jen nějaký přístroj, který ochlazuje krev. A jak dnes víme, u řady lidí je to pravda...

Pochybnosti o sobě samém jsou u lékaře známkou kvality. Někoho, kdo zná na všechno odpověď, bychom se raději vůbec neměli na nic ptát. A proto bych rád zdůraznil, že v některých věcech s Manfredem Lützem nesouhlasím, ale on byl k mým podnětům velmi otevřený – více, než je normální. Jsme zajedno ve svém poslání: Že smích činí život krásnějším a že i těžké věci lze vyjádřit humorně a hezky. Komično vzniká, když se díváme na tragédii a jedno oko

přítom zavřeme. A proto je tato kniha občas jednooká a zároveň na nás mrká. Kéž by mnohým čtenářům otevřela oči pro starou rýnskou moudrost: „Každý blázen je jiný.“

Se srdečným pozdravem

Dr. Eckart von Hirschhausen

lékař, kabaretní umělec, spisovatel

„Pomatenost je u jednotlivců vzácností – ale u skupin,
stran, národů a časů pravidlem.“

FRIEDRICH NIETZSCHE

Předehra

Když se jako psychiatr a psychoterapeut dívám večer na zprávy, jsem pravidelně zmatený. Mluví se tam o válečných štváčích, teroristech, vrazích, hospodářských zločincích, ledově chladných účetních a bezostyšných egomanech – a nikdo je neléčí. Ano, podobné postavy jsou dokonce považovány za zcela normální. Jestliže mi pak přijdou na mysl lidé, s nimiž jsem pracoval přes den, dojemní pacienti trpící demencí, lidé závislí na drogách, přecitlivělí schizofrenici, lidé s příšernými depresemi a pacienti zmítaní dramatickými mániemi, pak se mě tu a tam zmocní neradostné podezření: Léčíme nesprávně! Naším problémem nejsou blázni, nýbrž ti normální!

Abychom však toto smělé tvrzení doložili, nestačí začít se zabývat zvláštnostmi těch normálních, je třeba seznámit se s bláznem. To ovšem pro běžného občana není tak snadné. Neboť dříve se psychicky nemocné osoby odvezly někam na zelenou louku v naivní představě, že čerstvý vzduch jim nemůže škodit. Když se pak zjistilo, že toto odhodlané „vyoperování“ podivínských spoluobčanů z jejich lidského okolí je učinilo ještě podivnějšími, zase jsme je co nejrychleji přesunuli do středu našich měst. Dnes však tito lidé žijí v tak neuvěřitelně profesionálně vedených zařízeních, že se našinec bez potřebného univerzitního vzdělání přímo bojí zeptat nějakého schizofrenika třeba jen na cestu k nádraží. Všeobecná nafoukanost jistých odborníků na psychologii vytvořila profesionální ghetto, jež u normálních občanů vzbuzuje tak odcizující pohled na psychicky nemocné osoby, jako by to byli ufoni z jiné planety.

Co tedy můžeme udělat? Namísto je osvěta. Poučení o šíleně normálních lidech a docela normálních šílenících. V této knize jsem si tedy dal za úkol, že srozumitelně vyložím všechny psychické choroby a všechny obvyklé terapie na úrovni dnešní vědy. Skoro každý má ve svém příbuzenstvu nějakou zvláštní tetu nebo legračního strýčka, o kterých se mluví jen šeptem. A každý má ve svém sousedství nejednu svéráznou postavu, jež mu nejde na rozum. Na konci tohoto textu byste měli mít jasno. Ať vás tato kniha změní – a vy pak budete se svými bližními jednat jinak.

Celá psychiatrie a psychoterapie na 208 stránkách? Ne-poslouchejte ty, kdo s povytaženým obočím tvrdí, že o psychiatrii a psychologii lze napsat jen tlusté bichle bez špetky humoru! Pro jistotu jsem dal svůj text přečíst předním expertům, kteří jsou sami autory mnohastránkových učebnic, a ti shledali, že těchto 208 stránek by docela stačilo. Moje poděkování za důležité podněty patří především profesorovi Klausovi Dörnerovi z kliniky v Güterslohu, profesorovi Wolfgangovi Maierovi z Bonnu, profesorovi Klausovi Windgassenovi z Remschaidu, profesorovi Martinu Hautzingerovi z Tübingenu a profesorovi Christianovi Reimerovi z kliniky v Gießenu. Za kritickou četbu děkuji ale i „bezprostřednějším“ odborníkům, panu dr. Joachimovi Brandenburgovi jako zástupci lidí s diagnózou a paní Susanne Heimové jako zástupkyni rodinných příslušníků. Dr. Eckhartu von Hirschhausenovi srdečně děkuji zejména za vtipnou předmluvu, za angažované debaty a mnoho dalších podnětů. Knihu v neposlední řadě četl také jeden řezník, jehož si velmi vážím a který byl garantem všeobecné srozumitelnosti. Jedno je tedy jisté: Jakmile tuto knihu přečtete, budete konečně moci hovořit s jakýmkoli bláznem, v nejhorším případě i se sebou samým.

Kniha je ostatně vhodná i pro chirurgy, přirozené nepřátele psychiatrů. Chirurgové se knihami zpravidla nezabývají, jelikož knihy nekrvácejí. Avšak s nadšením studují návody k obsluze – a toto je návod k obsluze pro mimořádné lidi a ty, kdo se jimi chtějí stát.

Z důvodů právní odpovědnosti musím ještě předeslat jedno varování. Jako obvykle jsem téma pojal s humorem. Smíme však o lidech s duševním onemocněním vůbec mluvit s humorem? Myslím, že ano. Protože humor je způsob, jak věci a lidi láskyplně vtáhnout do života. Každý člověk má právo na humor. Naučil jsem se to ve skupině „Brücke-Krücke“, která se ke mně přihlásila v Bonnu před pětadvaceti lety a v níž tráví svůj volný čas mladiství s diagnózou i bez ní. Pokud tam některý z mých odiagnostikovaných přátel předvede úchvatně legrační výstup, je jeho svatým právem, aby se mu ostatní smáli. Každopádně kdo si myslí, že o těch „chudácích duševně nemocných lidech“ se smí mluvit jen ve svátek, s vážným výrazem ve tváři a nanejvýš obezřetně, ten tyto své bližní vyčleňuje jako objekty našich afektovaných společenských nálad. Především o nás normálních se však dá hovořit vlastně jedině s humorem. Protože, ruku na srdce, lidé, kteří jsou tak normální, až to bolí (normopati), jsou povětšinou úchvatně legrační.

Úvod

Játra rostou spolu se svými úkoly, tvrdí Eckart von Hirschhausen. Neplatí to také pro mozek? Kabaretiér Jürgen Becker si to nemyslí. Považuje tasemnice za evolučně vyspělejší, protože se mozku zbavily. Žijí ve střevě jako cizopasníci, mají tu nejlepší výživu a i jinak se mají skvěle. Mozek by jim byl na obtíž. My lidé naproti tomu vykazujeme spoustu problémů. Máme obrovské potíže s výživou, s efektivním rozmnožováním a neumíme prožívat radost ze života. Proto s sebou musíme vláčet mozek, aby řešil problémy, jež bychom bez tohoto nadbytečného luxusního orgánu vůbec neměli.

Vzal to čert. Oproti zvířatům jsme v každém případě „nedostatečné bytosti“, jak nás označil filozof Arnold Gehlen. Domníval se, že proto potřebujeme ústavy, které nám naše nedostatky pomohou zvládat. Na počátku života koneckonců vyžadujeme celkem velkou péči a v jeho závěru zase znovu. V tom krátkém mezidobí pečujeme – o přicházející generaci i o tu odcházející. V podstatě jsme normálně postižení a po celou dobu historie lidstva jsme se za namáhavého použití svých mozků mořili s tím, abychom vynalezli dalekohled, který by pomohl našim očím, naslouchátka, která by byla nápomocna našim uším, auta, jež by nás podpořila v pohybu, a oděv, který by chránil naši směšně neosrstěnou kůži.

Tyto snahy nám nemusí prospívat. Neboť na rozdíl od zvířat máme sklony k podivnému chování. Biolog Midas Dekkers poukazuje na to, že například sport je něco zcela nepřirozeného: „Žádné zvíře nesportuje. Tak blbé totiž

není.“ Nejspíš ani neexistuje žádný druh savce, který by se tak vytrvale vzájemně vraždil. Což v žádném případě není jen činnost spíše slaboduchých svalnatých povah. Psychiatr Thomas Fuchs říká, že s rostoucí kultivací dokonce tendence ke vzájemné likvidaci ještě narůstá. Situace se vyhrocuje. Před Mezinárodním soudním dvorem to máme proklatě nahnuté. Měli bychom se obávat, že celé lidstvo bude z důvodu prokazatelně šíleného chování a akutního ohrožení veškerého tvorstva odesláno do psychiatrické léčebny.

Musíme za tohoto stavu věcí počítat s tím, že míra bláznivosti jedinců, kteří jsou v tomto bláznivém světě výslovně označeni za blázny, překračuje veškeré hranice? Ale tak tomu kupodivu není. Občas se mnou dělají rozhovory v televizi, když nějaký duševně chorý člověk spáchá mimořádný trestný čin. Po přiměřeném posouzení jednotlivého případu pak vždycky odkazují na to, že z hlediska statistiky se psychicky nemocní lidé dopouštějí méně trestných činů než ti normální. Můj závěr: „Střežte se normálních!“

Čím je tento zvláštní nález podložen? Lidé s psychickou poruchou se toho běžného šílenství naší společnosti často prostě neúčastní. Jejich vždy nanejvýš individuální šílenství pak většinou vůbec není tak závažné. Ano, psychická porucha může být dokonce zvláštní schopností. Psychicky nemocní lidé jsou, při objektivním popisu, nejprve jen zvláštní.

Většina z nich touto mimořádností trpí. Proto se jich ujali lékaři a vynalezli psychiatrii. A přitom byly vytvořeny terapie, aby utrpení zmírnily a ze zvláštních lidí zase udělaly lidi obvyklé. Ale je obvyklost vždy výhodou? Moderní terapeuti nedávno dokonce zjistili, že je nesmyslné léčit

psychickou poruchu jen jako nějaký defekt, který je nutné co nejrychleji odstranit. Protože nezřídka je možné za pomoci několika geniálních uměleckých triků předělat problém na řešení. „Co je na špatném dobrého?“ ptal se již Paul Watzlawick, rakousko-americký psychoterapeut a autor bestsellerů (*Úvod do neštěstí*). Založil tak v psychoterapii směr zaměřený na zdroje, který se snaží osvětlit schopnosti člověka, jenž se doposud sám viděl jen jako hromádka problémů. „Řešení nemá s problémem nic společného,“ přidal k tomu velký terapeut Steve de Shazer a přimlouval se za to, aby se reflektor pozornosti zaměřil radikálně a výhradně na pacientovy skryté nebo zapomenuté přednosti. Jestliže pacienta znovu upozorníme na jeho schopnosti, mohou se tyto schopnosti projevit a to k nalezení dobrých řešení vždycky stačí.

Normální lidé si naproti tomu na nic svítit nemusí. Buď mají příliš tlustou hroší kůži, nebo vedou tak nudně pohodlný život, že nikdy nemají šanci dostat se na hranice svých možností. Být normální může znamenat tragický osud. Není tedy divu, že se normální mstí, strojí války a zkoušejí to s krádežemi, vraždami a podvody, aby jejich život získal napětí, které by mu jinak chybělo. Někdy si prostě jen hrají na blázny. „Může se hodit, když vás mají všude za blázna,“ říká Audrey Hepburnová ve *Snídani u Tiffanyho*.

**Náš problém jsou
ti normální**

Šílenství

Šílenství se podle psychiatrů projevuje u určitých chorob. Veřejnost však mnohem častěji hovoří o „docela normálním šílenství“ a nemá přitom na mysli nemoci, nýbrž zvláštní projevy, o nichž běžně informují masmédia. Následky tohoto docela normálního šílenství jsou mnohem ničivější než neškodné fantazírování schizofrenika ze sousedního domu. Toto naprosto zjevné docela normální šílenství jasně dokazuje zneklidňující tvrzení této knihy: Náš problém jsou ti normální!

Docela normální šílenství – Hitler, Stalin a výzkum mozku

Byl Hitler blázen? Většina lidí s odpovědí dlouho neváhá. Takový masový vrah přece musel být blázen! Jasně, rozpoutat světovou válku a vyvraždit národ moc normální není. Ale je to už choroba? V žádném případě! Protože kdyby tomu tak bylo, museli bychom lidi, jako byl Hitler, prohlásit za trestně neodpovědné. Pokud víme, pouze jediný psychiatr, pozdější vedoucí katedry v Heidelbergu Karl Wilmanns, viděl Hitlera zblízka. Ale ani zdálky ještě žádný opravdový psychiatr neprokázal Adolfu Hitlerovi trestní neodpovědnost. Byl to jistě monstrózní zjev, plný nezměrné nenávisti, agrese a ničitelského odhodlání, ale nemocný prostě nebyl. Tvrdit, že Adolf Hitler byl nemocný, by bylo banalizací hrůz historické katastrofy, která je s jeho jménem spojená. Hitler by pak potřeboval jen náležitou psychiatrickou léčbu a celý problém by se vyřešil k obecné spokojenosti. Trocha medikace, chráněné bydlení a především pracovní terapie pro jednoho

duševně nemocného mnichovského uměleckého malíře by byly zabránily smrti milionů lidí. To je však nesmysl. Hitler byl normální, strašně normální. Byl tak normální, že měl dokonce zvláštní schopnost se těm normálním dokonale přizpůsobit, totiž říkat přesně to, co chtěli slyšet, což na ně platilo. Joachim Fest ve své klasické Hitlerově biografii vyvodil historickou velikost z otázky, zda je člověk schopen obsáhnout myšlení a cítění nějaké doby, a došel k děsivému zjištění, že v tomto ohledu prostě nemůžeme Adolfu Hitlerovi jeho velikost upřít. Jelikož ve skutečnosti musel nasadit obrovské komunikační úsilí při použití populistické rétoriky, aby pro sebe vytvořil nanejvýš příznivou atmosféru, přitáhl lidi k sobě, využil je pro své účely a pak celý stát, ba dokonce celý svět vehnal do války. Psychická choroba by takový vysilující proces trvající skoro třicet let znemožnila již v zárodku. Pro zlo, jež Hitler napáchal, ale ani pro ty, kdo mu pomáhali, neexistuje žádné ospravedlnění. Hitler nebyl nemocný, nýbrž normální. A právě to je vlastně na tomto člověku otřesné. Války beztak nikdy nevedou duševně nemocní lidé, k tomu je zapotřebí značné vytrvalosti a cílevědomosti. Pokud by Hitler trpěl psychickou chorobou, nemohl by spáchat své zločiny.

Pro mnohé byl kandidátem na psychiatra i bývalý adept kněžství Josef Stalin. Hovoří se přitom především o „chorobné“ nedůvěře starého diktátora, která nespočet lidí připravila o život. Jenže toho, kdo by pod vlivem nereálného stihomamu kolem sebe jen mlátil, by brzy nikdo neposlouchal. Naproti tomu určitá míra nedůvěry je pro diktátory téměř životně nezbytná. Mezi těmi miliony mrtvých, jež Stalinovo docela normální šílenství přineslo, bylo určitě i pár takových, kteří by mohli být pro jeho vládu opravdu

nebezpeční. A jeho protivníci, kteří smrti unikli, si po všech těch masových vraždách určitě důkladně rozmysleli, zda by chtěli vážně riskovat svůj život. Neexistují žádné známky toho, že by Josef Stalin mohl být duševně chorý. Masivní zločinecká efektivita byla právě naopak pojistkou jeho moci. Když pak samovládci zestárnou a onemocní, poleví v systematickém potlačování svých odpůrců – a to je nezřídka stojí jejich vládu. Perský šáh, ale i Erich Honecker a konžský diktátor Mobutu jsou toho příkladem.

Pokud ale někdo trpí skutečným velikášským bludem, dokáže se postavit na křižovatku v Kocourkově a tvrdit, že on je jistě ten největší. Po poměrně krátké terapii na místní psychiatrii bude tento problém rychle vyřešen a dotyčný pán bude opět schopen vykonávat svou práci v městském archivu. Když si ale někdo se jménem Kim Ir-sen stoupne na centrální náměstí severokorejského hlavního města Pchjongjangu a bude tvrdit to samé, ovšem obklopen řadou radostně jásajících příznivců, pak tento problém psychiatrickou léčbou vyřešit nepůjde. Neboť tento pán je normální, nikoli nemocný. Že je i takové docela normální šílenství dědičné, dnes vidíme na jeho nanejvýš podivném potomkovi, který velí největšímu zajateckému táboru na světě se stejně velkou brutalitou a nevypočitatelností. Už Mao Ce-tung – jak známo – nebyl žádný milý strýček, za něhož se rád veřejně vydával, nýbrž egománií postižený sadistický prostopášník, který má zřejmě na svědomí víc vražd než kterýkoli jiný člověk od počátků lidstva. Žádná z těchto vlastností však u zmíněných podivínů nikdy nedosáhla takové míry, aby byla zapotřebí léčba, což by však také znamenalo, že taková léčba je možná.

V naší době by příkladem docela normálního šílenství mohl být diktátor Saddám Husajn, terorista jako Usáma

bin Ládin nebo kanibal z Rotenburgu, Armin Meiwes, po němž skočil dokonce i Hollywood. Saddám Husajn byl však roky schopen řídit velkou zemi, Usáma bin Ládin se velmi dlouho úspěšně schovával před Američany, a přesto udržoval svou teroristickou síť neporušenou, a Armin Meiwes si své uvedení na scénu zjevně maximálně užil. Nic z toho není chorobné, nýbrž odporné. Nejde to léčit, můžeme tím jen opovrhovat a odsuzovat to.

Vědci, kteří zkoumají mozek, se před časem pokusili z nás odpovědnost za tyto trapné stinné stránky docela normálního lidstva sejmout. Vědec Gerhard Roth, jenž se zabývá neurovědným výzkumem, radostně zvěstuje, že za nic z toho nemůžeme. Žádá zrušení trestního práva a ty, kdo překročí zákon, navrhuje přecvičit. Skvělý nápad! Nejsme to my, je to náš mozek! A za ten prokazatelně odpovědnost neneseme. Mohu snad za to, když se neurotransmitery v mém předním mozku pominou a udělají mi chaos v morálce? Myšlenka pana Rotha a jeho kolegů z oblasti výzkumu mozku není nijak nová. Dnes bychom mohli oslavit její skoro třísté narozeniny. Už v roce 1720 prohlásil jistý pan Toland mozek za stroj, který produkuje myšlenky podle svých vlastních zákonitostí. Tehdy byli lidé ještě natolik vzdělaní, aby poznali, že to je omyl. Bez klavíru samozřejmě nelze zahrát klavírní sonátu a bez zmáčknutí klávesy rozhodně nevytloudíme jediný tón. Ale bez geniálních nápadů lidí jako Ludwig van Beethoven a bez klavíristů, jakými jsou třeba mé dcery, by žádné klavírní sonáty doopravdy neexistovaly. Každá myšlenka samozřejmě v mozku vyvolává určité materiální změny a ještě předtím, než začnou být myšlenky jasné a zřetelné, dochází v očekávání myšlenky k měřitelným akcím neurotransmiterů. Ten, kdo by

zaměňoval klavír za skladatele nebo klavíristu, by se dopouštěl podobného omylu jako host v restauraci, který si plete jídelní lístek s jídlom a pořádně se zakousne do kusu papíru. Filozofie tomu říká „kategorické chyby“. Dříve jste si tak mohli obstarat zábavu. Ale v posvátných ústavech, kde vědci s ezoterickým výrazem ve tváři studují záležitosti kolem mozku, se dnes už sotva kdo odváží nahlas promluvit, či se dokonce zasmát, nemluvě o tom, že by se otevřeně vyjádřil proti drastickým nesmyslům. To už člověk musí být filozof jako Jürgen Habermas, aby odhalil podfuk a varoval před tím, že s tak lehkomyšlným tlacháním by náš svobodný společenský řád mohl vzít za své.

V čem ale spočívá přitažlivost podobných teorií? Ulevují nám! Zprošťují nás normální stále děsivější totální odpovědnosti za docela normální šílenství, které den za dnem tropíme: Je nám líto, my jsme to nebyli, nejsme a také nebudeme; to ty naše neurotransmitery! – Nejsme odpovědni za všechny ty války, za všechny hladovějící, za vykořisťování člověka a přírody, my lidé za všechno tohle opovrhování člověkem nemůžeme; to neurotransmitery námi opovrhují. Tak se nám zábavným způsobem povedlo odčarovat sebe samé. V zásadě vůbec neexistujeme, rozhodně za nic nemůžeme a s „vědeckým“ požehnáním jsme znenadání přistáli mimo rámec veškerého dobra či zla. Tam se můžeme cítit fajn, užívat si dovolenou i další večírek. Jen pokud bychom poněkud onemocněli, dokonce nevyлéčitelně, bohužel musíme počítat s tím, že neurotransmiterům ostatních lidí to vůbec nebude připadat legrační. Trocha sociální angažovanosti tedy přijde pro vlastní blaho a ostatně i z hlediska evoluce celkem vhod. Tady se ukáže, že člověk je přece jen člověk, a nikoli vlk. Ale prosím bez přehánění! V době, kdy člověk přistává na Měsíci,

se přece humánními metodami můžeme zbavit letitých případů vyžadujících péči! Utrpení je ohavný stav neurotransmitterové nouze pro samotného trpícího, pro pečující i pro celou společnost, která raději financuje skákací hrady než matrace proti proleženinám. (Mikas Dekkers nazval tak populární oázy wellness skákacími hrady pro dospělé.) Ve svém románu *Postradatelní* popisuje švédská autorka Ninni Holmqvistová společnost v nepřilíš vzdálené budoucnosti, v níž jsou všichni lidé ve věku přes padesát let, kteří společnosti nedali žádné děti, podle rozhodnutí parlamentu vyhoštěni do luxusně vybavené oblasti. Tam musí být k dispozici pro transplantace orgánů a především brzy – v příjemné atmosféře – odejít. Kdo chce ve vší důslednosti dosáhnout největšího štěstí pro co největší počet lidí, ten tam vlastně může být jen šťastný. Neurotransmitery se usmívají.

Docela normální šílenství se tedy dnes už neodehrává jen v zavrženíhodných postavách z masa a krve, v lidech jako Hitler, Stalin, Mao Ce-tung. Docela normální šílenství už proniklo také do bezkrevných teorií. A odtud jed nenápadně prosakuje do celé společnosti. Ostatně ani vy, milí čtenáři, kteří nyní čtete tuto knihu, už nevypadáte zcela zdravě. Tak nějak vám chybí radost, vitalita, horlivá oddanost budoucnosti naší společnosti. Snad vážně nechcete naší společnosti ničit bilanci štěstí další smutnou existencí? Vždyť víte, že i pro vás existuje „exit“...

Šíleně normální – jednobarevně stát v pozoru

Není tu ale jen to docela normální šílenství. Existují i šíleně normální. Jsou tu ty hloupé mlhavé postavy, na něž si nemůžeme za žádnou cenu vzpomenout, přestože naproti nám

několik hodin seděly ve vlaku. Tyto šedé myšky naší normální společnosti, jejichž heslem je: „Hlavně nenápadně!“ Ve škole tito lidé patřili k průměrným až dobrým, byli trochu šplhouni, ale jen tolik, aby si spolužáci nepřipadali ohrožení. V pubertě lepili třídnímu učiteli na židli žvýkačku – aniž by to někomu řekli, aby nebyli přistiženi. V místní prádelně si našli budoucí manželku, pro niž byla čistota nade vše, čistota až do hloubky pórů samozřejmě. Stali se účetními na finančním úřadě a odolali své potřebě nosit chrániče rukávů, jen aby tím nepřitahovali pozornost. Oblečení si vybírali vždycky tak, jak se na upraveného pána sluší: Muž je dobře oblečen tehdy, když si později nikdo nemůže vzpomenout, co měl na sobě. I jejich názory vždycky splývají s obecným trendem. Trochu kritické, ale ne příliš. Umírají bez rozruchu na srdeční infarkt, stejně jako většina jejich přátel, a na jejich náhrobku stojí: Žil poklidně a nenápadně, zemřel, protože to tak bylo obvyklé. – Tak dokonce i jako mrtvola odpovídají požadavkům obecného mínění. Takoví lidé by nikdy neměli šanci dostat se do psychiatrické léčebny. Při všech psychologických testech by procházeli s prvotřídně normálním nálezem. Zvenčí si nemůžeme být jisti, jestli vůbec žijí, a pokud ano, jak. Pravděpodobně ale nějak žijí, jen to není vidět.

Takovými šíleně normálními lidmi nechceme opovrhovat. Jsou koneckonců tmelem naší společnosti. Jsou podmínkou existence všech pravidel silničního provozu. Jsou radostí pro statistiky, kteří nic nenávidí tak jako statistické výjimky. Šíleně normální lidé představují paspartu, která dá vyniknout těm mimořádným, a ti se potom mohou skutečně mimořádně také cítit.

Ale přece je s těmito normálními jedna potíž. Nemají rádi ostatní. Nesnášejí všechny ty výstřední, křiklavé, hlasité

lidi. Jsou vztekli z toho, že stále znovu narážejí na chaotiky bez pravidel, kteří špatně parkují, překračují maximální povolenou rychlost a na dálnici jezdí moc dlouho v levém pruhu. Nikdy by je nenapadlo s takovými lidmi mluvit. Ale když džbán přeteče, pak se to z nich vyvalí, pak se ze spořádaného občana stane fúrie zuřící v oprávněném hněvu. Psychoterapeut Paul Watzlawick vylíčil svízelnosti takového života ve slavné „Historce s kladivem“: Muž chce pověsit obraz a zjišťuje, že mu chybí kladivo. Uvažuje, jestli nemá o kladivo požádat souseda. Tenhle divný člověk je však vždycky tak strohý, nejspíš je nafoukaný, arogantní, egoistický, a možná je to dokonce tak mazaný darebák, že sice kladivo má, ale nepůjčí. To je neuvěřitelné, taková drzost, naprostá nestydatost! A tak zazvoní u dveří souseda, kterého vůbec nezná, a rudý ve tváři na ohromeného souseda huláká: „Strčte si to svoje kladivo někam, vy, vy... hulváte!“

Šíleně normální lidé jsou sice normální, ale mohou být nevypočitatelní. Nedávno jeden muž, který se neustále malicherně hašteřil se svými sousedy v zahrádkářské kolonii, povraždil tříčlennou rodinu z nedaleké zahrádky. Všechno nasvědčuje tomu, že tento muž byl šíleně normální.

Kdo nemůže vidět krev, a nechce tedy své sousedy hned pozabíjet, je dnes může vyřídít duševně. V době politické korektnosti jsme opět zavedli pranýř. Na středověkém pranýři byl člověk za trest veřejně vystaven s cedulí, kde každý hned viděl, co onen ubožák spáchal. Dnes to považujeme za frapantní urážku na cti. Avšak zároveň nepocitujeme absolutně žádné pochybnosti, když je někdo kvůli nekořektnímu vyjádření na veřejnosti zesměšňován a zneuctěn v médiích. Ve středověku stál člověk na pranýři jen několik hodin. Oběti politické korektnosti dostávají zpravidla

doživotí, a to všude, protože díky elektronickým médiím funguje veřejná diskreditace celosvětově a má téměř charakter věčnosti. Z toho pramení dojem, že lidstvo má přirozenou, neukojitelnou, hluboce zakořeněnou potřebu inkvizice. A jelikož církve se svými institucemi už neposlouží, tak jsme inkvizici demokratizovali. Každý může každého prohlásit za ohavný výplod pekla, nepoučitelného kacíře. Z nedávných výzkumů vyplynulo, že skutečná inkvizice postupovala podle přísných pravidel, a tedy mnohem zdrženlivěji, než jak to tvrdí její monstrózní pověst. Inkvizice si často vzala za úkol navrátit spravedlnost obětem nejasného hněvu lidu. Pronásledování čarodějnic se dělo jen v těch oblastech, kde inkvizice nepůsobila, tedy nikoli ve Španělsku, nýbrž v Německu. Dnes však oběti politické korektnosti nemají žádný soudní dvůr, kde by se mohly hájit. Všichni ti šíleně normální se neúprosně odvolávají na to, že všichni, skutečně všichni říkají to, co říkají všichni, a že tedy mluví normálně. A co je normální, to určují oni sami, ti šíleně normální.

Není tedy divu, že všechno, co se liší od normy, je pro tyto normální jediné pohoršení. Jasně, proti odchylce od normy směrem nahoru se jako samotná malá šedá myška postavit neodvážíme. Tak se všechna nevyřádná zlost proti těm nahoře obrátí v agresi proti těm dole. Klanět se těm nahoře a šlapat po těch dole, to tihle šíleně normální umějí dobře. Považují to za své právo, dokonce lidské právo. Nejsou to snad oni, kdo drží celou společnost v chodu? Nejsou to snad oni, kdo svými daněmi všechno platí, kdo všem svou bezvadnou poslušností zaručují jistotu a blahobyt? A tak se zaměřují na cizince, postižené, zkrachovalé členy společnosti. Strílejí sice jen slovy, ale často slovy rovnajícimi se kulkám.

Nemluví bez rozmyslu. Teprve po pečlivé prověrce, zda ten druhý také myslí normálně, v příjemné normální atmosféře sdělují, co všechno si tak normálně myslí. Cizinci by pěkně měli jít tam, odkud přišli, zkrachovalci si za to koneckonců mohou sami, bez potu a slz se to v životě holt neobejde, a pokud jde o postižené, dnes už přece existují přesná vyšetření, jimiž by se narození takových lidí dalo zabránit: „Něco takového už dnes přece být nemusí ...“

V takových kruzích panuje tupá maloměšťácká atmosféra. Muselo tomu tak být už ve starých Aténách, když Diogenés ze Sinópe za bílého dne pobíhal městem s lucernou kolem všech těch normálních lidí své doby a na otázku, co to činí, odpovídal: „Hledám člověka.“ Šíleně normální zjevně existovali ve všech dobách a pocházejí ze všech vrstev obyvatelstva. Jsou mezi nimi i lékaři. Hnutí za eutanazii rozhodně nevynalezli nacisti, nýbrž lékaři, psychiatři. Renomovaný kolega Hoche požadoval spolu s jistým panem Bindingem v roce 1920, tedy v době, kdy byl Hitler teprve na cvičišti, aby „životu nehodnému života“ byla umožněna „dobrá smrt“ – přeloženo do řečtiny *euthanasie*. Nenormální by už neměli nadále příliš zatěžovat společnost normálních. Těší nás, když lékaři vidí v nemocích deficit, které se pokoušejí odstranit. Kvůli tomu si jich vážíme. Pokud však ze svého profesního pohledu na věc udělají světonázor, je lékařské blábolení pohrdáním lidmi. A tato mentalita bez potíží přežila národní socialismus. Šíří se po celé společnosti. Nositel Nobelovy ceny James Dewey Watson, který v padesátých letech minulého století spolu s Francisem Crickem objevil dvojitou šroubovici DNA, s plnou vážností navrhoval, aby byly lidem s nízkým inteligenčním kvocientem uloženy vyšší daně, pokud přivedou na svět děti, neboť tím

přece společnost zbytečně zatěžují. Teprve když mnohem později vypustil do světa tvrzení o údajně nižší inteligenci černé rasy, zasáhla politická korektnost. Protože „rasa“ se ze známých historických důvodů už neříká. Musí se to opsat jinak. Může se například hovořit o „cizincích“.

Šíleně normální lidi najdeme ve všech kulturách. V určitých oblastech Turecka by nikdo neposlal otce na psychiatrii, když donutí dceru ke sňatku nebo ji zabije, pokud se mu vzepře, ale sám si dopřává určité mužské výjimky z manželské věrnosti. V některých částech Sicílie je ještě dnes zcela normální dělat to, co s přesvědčivými „argumenty“ požaduje mafie. Omerta, příkaz mlčenlivosti, určuje, co se smí říkat, a především co se říkat nesmí. To těm šíleně normálním vyhovuje. Protože sami vlastně tihle normální mluví neradi, hlavně na veřejnosti.

Tyto nicneříkající postavy by ovšem mohly někomu připadat děsivé. Sice nic neříkají, ale jsou všude s námi. K mýtům poválečné Francie patřilo, že skoro všichni Francouzi stáli proti Hitlerovi a jeho vazalovi, starému maršálu Pétainovi. Přímo ve Francii ale začátkem sedmdesátých let minulého století natočili film podložený dobrými rešeršemi, který poměry lehce poopravil. Mohli jste v něm vidět maršála Pétaina, jak začátkem roku 1944 projíždí Paříží obsazenou Němci. Ulice i náměstí byly plné lidí. „Celá Paříž s jásotem vítala bojovníka od Verdunu.“ Dva miliony lidí byly na nohou. Bylo to vítězné tažení! A o čtyři měsíce později stejné obrázky. Ale teď to byl jeho úhlavní nepřítel, generál de Gaulle, který po osvobození projížděl Paříží. Opět byly na nohou dva miliony lidí. „Celá Paříž s jásotem vítala osvoboditele.“ A potom komentář: „Paříž tehdy měla dva miliony obyvatel. Museli to být ti samí.“

I v Německu byli ti normální šíleně flexibilní. Novinářský šosák Werner Höfer v kultovním pořadu *Frühschoppen*, který v německé televizi poválečné doby uctíval docela normální demokratický úhel pohledu docela normální nové demokracie, musel nakonec sklopit krovky, protože jeho komentáře byly docela normálně tmavohnědé. George Orwell ve svém vizionářském románu *1984* znázornil podmanivý účinek davu a to, jak je pro jednotlivce těžké se z víru takového davu vymanit. Šíleně normální v davu rádi aplaudují. Pak oslavují i Hitlera, Stalina, Mao Ce-tunga a Kim Ir-sena. A najednou nejsou šedí, ale hnědí či rudí nebo jinak jednobarevní. Pak ti šíleně normální stojí jako klony v šiku po tisících před jakýmsi ohavným představitelem docela normálního šílenství a cítí se dobře. Protože mohou opovrhovat všemi těmi, kdo opovrhují průměrem. Potom cítí, že jich, těch průměrných, je hodně a že mají moc nad všemi těmi výstředními ptáčky. A davem šíleně normálních projde vlna uvolněného šepotu, jejich normalita se stane militantní.

Jako normopaty označujeme s mírnou ironií lidi, kteří jsou tak šíleně normální, až to bolí. Přinejmenším jejich okolí. Ale už tahle ironie může být nebezpečná. Neboť humor, zpochybnění sebe samého, je zarytým normopatům naprosto cizí. Chybí jim lehkost, někdy možná i lehkomyšlnost. Proto si občas zajdou na komediální představení a smějí se na místech, kdy se smějí všichni. Pak není třeba, aby pochopili vtip, ale v atmosféře všeobecného porozumění se cítí dobře. Když však následně z divadla odejdou, jejich život je stejně seriózní jako předtím. U lidí, pro něž je důležité, aby vždycky dělali všechno správně, a kteří nikdy neparkují tam, kde se nemá, prostě nemá šanci žádná nálada. Zdrucující nadávkou je u nich „blbost“.